

НАПИСАНЕ ЛИШАЄТЬСЯ

ШЕВЧЕНКІАНА В ЕПІСТОЛЯРІЇ ПЕТРА ЖУРА ТА ЮРІЯ МЕЖЕНКА 1960—1969 рр. (за матеріалами ЦДАМЛМ України)

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України¹ фонд літературознавця, письменника, перекладача, журналіста Петра Жура (1914—2002) отримав № 136. Документи до архіву (усього 351 одиниця зберігання) передав особисто П. Жур у 1983 р. — на той час уже відомий науковець, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка², автор книжок «Шевченківський Петербург» (1964), «Літо перше» (1979), «Третя зустріч» (1970). До архіву вченого увійшли шевченкознавчі праці, а також статті, написані для «Шевченківського словника: У 2 т.» (1976—1977), переклади, іконографія. Значну частину документів фонду складає епістолярій. Листування охоплює понад шістьдесят адресатів — це послання колег, друзів, однодумців: М. Бажана, М. Брауна, О. Гончара, В. Губенко-Маслюченко, І. Драча, І. Зільберштейна, М. Комісарової, Б. Лобач-Жученка, Д. Павличка та ін. Листи в архіві П. Жура надійшли переважно від київських адресатів, зокрема і шевченкознавців — бібліографа, книгознавця, літературного критика, колекціонера Юрія Олексійовича Меженка³ та співробітників Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України — Ю. Івакіна, Є. Кирилюка, Є. Шабліовського. Збереглися і послання П. Жура до цих вчених, особові фонди яких також розміщені в ЦДАМЛМ України.

Найінтенсивніше, тепле та дружнє листування зав'язалося у П. Жура з Ю. Меженком. Епістолярному діалогу передували роки спілкування в Ленінграді, де Ю. Меженко проживав до кінця 1950-х років, а П. Жур після завершення у 1950 р. навчання в Ленінградському університеті працював у редакції журналу «Звезда».

¹ Далі — ЦДАМЛМ України.

² Із 1999 р. — Національна премія України імені Тараса Шевченка.

³ Юрій Меженко із серпня 1960 р. проживав у Києві на вул. Велика Китаївська, 103, кв. 45. Усі листи від П. В. Жура надійшли на цю адресу.

Звертання «Дорогий Юрію Олексійовичу!», «Рідний Ю. О.!» , «Дорогий Петре Володимировичу!»; «Завжди Ваш. П. Жур», «Обіймаю Вас. Юр Меженко» свідчать про незмінну повагу кореспондентів один до одного.

На сторінках листів лєнінградський шевченкознавець звертається до Ю. Меженка з питаннями щодо шевченківської бібліографії та книжкової справи, висвітлює теми, над дослідженням яких працює: про портрет В. Жуковського та копію з портрета пензля М. Бикова; дві лотереї, організовані для викупу Т. Шевченка з кріпацтва; подорож поета за кордон; про Шевченкових приятелів — родини Уварових і Симиренків. П. Жур повідомляє про підготовку до друку видання «Шевченковский Петербург» (1964) та наміри дослідити подорож Шевченка Україною у 1859 р. (підсумком праці стала книжка «Третя зустріч», що побачила світ у 1970 р.). Із епістолярію відомо про експертну оцінку вченими рукопису поеми «Неофіти», який належав П. Студенцову. За переконливими аргументами П. Жура, ідеться не про автограф поета, як на цьому наполягав П. Студенцов, а лише список цього твору.

П. Жур, який досконало вивчив архівні матеріали про роки перебування Шевченка в Петербурзі, доклав багато зусиль до пошанування імені поета в колишній столиці Російської імперії. За клопотаннями науковця з'явилися три меморіальні дошки, присвячені митцю (докладніше про їх встановлення йдеться у листах від 10 березня 1961 р., 20 лютого 1964 р.). П. Жур разом із колегами брав участь у відкритті меморіальної майстерні Т. Шевченка у Петербурзі, долучився до організації в Академії мистецтв щорічних шевченківських святкувань. Лист П. Жура від 3 березня 1967 р. та відповідь Ю. Меженка від 16 березня того ж року засвідчують, що саме П. Жур належить ініціатива створення «Шевченківської енциклопедії», реалізованої у двох томах під заголовком «Шевченківський словник» (1976—1977).

Ще однією темою спілкування обох адресатів стало найбільше захоплення Ю. Меженка — колекціонування шевченкіани. Цій справі він віддав багато часу і сил. Поповнити шевченківську збірку ученого кількома новими матеріалами допоміг П. Жур (листи від 7 березня 1961 р., 21 січня 1961 р., 1 вересня 1965 р.).

Ю. Меженко високо цінував наукові здобутки П. Жура у вивченні життя і творчості Шевченка, тепло відгукувався в листах про нові праці дослідника (6 березня 1961 р., 11 березня 1963 р.). Скрупульозний і самовідданий у науковій роботі, вимагав такої ж віддачі і від колег. Зокрема, у листі від 11 березня 1963 р. Ю. Меженко звертається до статті П. Жура «Петербург молодого Шевченка», опублікованої в журналі «Радуга» (1963, № 3), і вказує на недостатнє висвітлення історії контракту, що був укладений між Шевченком і В. Ширяєвим у 1832 р. (це питання належно так і не розкрито донині). У листі від 21 квітня 1963 р. також застерігав адресата від надмірної довіри до непідтверджених документально свідчень про Шевченків рід і радив не зосереджувати увагу на цій темі взагалі, натомість у листі від 7 жовтня 1965 р. вказав на потребу належного вивчення іконографії поета.

В епістолярному діалозі вчені діляться враженнями про нові шевченкознавчі праці — дослідження М. Моренця, М. Ткаченка, появу «Кобзаря» з меншими цензурними правками (1962 р., фототипія із примірника 1840 р., який розшукав Ю. Меженко). У листах згадується широке коло колег і дру-

зів — І. Айзеншток, М. Новицький, С. Попель, Ф. Прийма, Ф. Сарана, М. Мацапура, Д. Красицький та ін.

Загалом у фонді Ю. Меженка (№ 365) зберігаються 97 послань П. Жура, датованих 22 серпня 1956 р. — 25 травня 1969 р. (Оп. 1. ОД. зб. 433), а в архіві ленінградського шевченкознавця — 19 листів Юрія Олексійовича від 1 серпня 1960 р. до 25 січня 1969 р. (Оп. 2. ОД. зб. 46); ще 17 листів від Ю. Меженка до П. Жура (3 вересня 1962 р. — 23 січня 1969 р.) в чернетках містяться в фонді № 365 (Оп.1. ОД. зб. 85).

Подаємо вибране листування учених, яке розкриває шевченкознавчі зацікавлення дослідників, висвітлює теми і проблеми, над якими працювали адресати. Тексти листів, крім дрібних описок, друкуються без змін.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!¹

Дякую за рекомендацію прочитати статтю [Л.] Хінкулова².

Тарасом я займаюсь і це вже — надовше. Зараз пишу потроху главу про його квартири на Васильєвському острові і лаю на чім світ стоїть всяких плутаників³.

Ходжу по Моховій тепер рідко, бо якось сумно йти повз Ваш двір і не зайти в хату № 22...⁴

¹ Лист не датовано. Як свідчить власноручний запис Ю. Меженка, послання було отримано 26 жовтня 1960 р.

² Лист Ю. Меженка, на який відповідає П. Жур, у фонді № 136 ЦДАМЛМ України відсутній, тому про яку статтю Л. Хінкулова йде мова, невідомо. Можливо, Ю. Меженко мав на увазі публікацію про дитинство, юність і перші роки Шевченка в Петербурзі, адже над цією темою тоді працював П. Жур і, відповідно, стаття Л. Хінкулова могла його зацікавити. Див.: *Хінкулов Л. Народження митця (3 етюдів до біографії Т. Г. Шевченка) // Дніпро. 1960. № 3. С. 135—153.*

³ Із листів від 10 березня 1961 р., 22 вересня 1962 р. дізнаємося, що П. Жур критикував праці М. Моренця. Моренець Микола Іванович (1900—1973) — російський архівіст, історик, розшукав відпускну Шевченка, здебільшого досліджував перебування Шевченка в Петербурзі (*Моренець Н. Шевченко в Петербурзі. По памятных местах жизни и творчества / Предисл. Е. Кирилюка. Ленинград: Лениздат, 1960. 132 с.*).

⁴ Адреса проживання Ю. Меженка в Ленінграді.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

Дуже прошу збирати для мене всяку шевченкіану, що виходитиме в Л[енінгра]ді (книги, журнали, афіші, програмки, запрошення, листівки тощо)¹.

Ол. Ол.² вже трохи покращало, дозволено напівлежати.

З почерка мого самі бачите, що і права рука мене не хоче слухатися³.

Ваш Юр Меженко.

Київ⁴.

1961.02.05⁵.

Р. S. Як посувається Ваша книга про Шевченка?⁶

¹ Зібрана ученим упродовж життя бібліотека шевченкіани нараховує 4393 одиниці зберігання (згідно із заповітом ученого, належить Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України).

² Готт Ольга Олександрівна (1896—1961) — бібліограф, дружина Ю. Меженка. Працювала в Українському науковому інституті книгознавства (УНІК), Державній публічній бібліотеці ім. М. Є. Салтикова-Щедрина. У березні 1961 р., через місяць після згадки в листі, відійшла у вічність.

³ Працездатність Ю. Меженка знизилася через хворобу Паркінсона.

⁴ Ю. Меженко із серпня 1960 р. проживав у Києві на вул. Велика Китаївська, 103, кв. 45.

⁵ Листи Ю. Меженка до П. Жура датуються у такій послідовності: рік, місяць, число.

⁶ У той час П. Жур працював над книжкою «Шевченківський Петербург», яка вийшла друком у 1964 р.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Надсилаю Вам квиток на загальноміський вечір, присвячений Шевченкові. <...>

Я прочитав в «Правде України» статтю про хворобу і смерть Шевченка¹ і дуже розсердився: суди приїздив представник газети, просив у мене зустрічі, я йому все розказав і показав, а воно взяло й написало, що це воно само таке розумне і все знайшло. От «жучок»! Стерво та й годі. Ще й підписавсь таким прізвиськом благородним — Гарін (насправді він носить інше)², а якийсь Коломійченко³ ще й своє додав. Злодіяки обое.

Прочитав Вашу цікаву замітку про безцінне видання «Кобзаря»⁴. Що інтересного ще з'явилось за ці дні в пресі про Тараса?

Бувайте здорові. Щирий привіт Ользі Олександрівні і Вам. П. Жур.
7/III.[19]61.

¹ Гарин В., Коломийченко М. Замучен тяжелой неволей. Новые материалы о болезни и смерти Т. Г. Шевченко // Правда Украины. 1961. 19 лют. С. 4. Цей же матеріал подано у газеті «Радянська Україна» (Коломийченко М., Горленко В. Щоб жила пісня // Рад. Україна. 1964. 29 трав. С. 3).

² Особа невідома.

³ Коломийченко Михайло Сидорович (1892—1973) — хірург, учений, педагог, із 1955 р. — завідувач кафедри загальної хірургії Київського медичного інституту.

⁴ Ідеться про публікацію «Невідоме видання “Кобзаря” 1840 року», яка повідомляла про першу збірку Шевченка з меншими цензурними правками. Примірник книжки виявив Ю. Меженко у Науковій бібліотеці ім. М. Горького — нині Наукова бібліотека Санкт-Петербурзького державного університету (Літ. газета. 1961. 3 берез. С. 2). У 1962 р. збірку під назвою «Кобзар. Фототипія позацинурного примірника видання 1840 року» видрукувано у видавництві АН УРСР рекордним тиражем — 100 000 примірників.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Ось Вам Шевченківський № «Ленинградской правды»¹.

Чи одержали Ви квитки на шевченківські вечори?

Чи зібралися за ці дні у Вас якісь цікаві для мене матеріали?

В «Радянській Україні» мою замітку про Ширяєвську артіль спотворили якісь неуки². Так скоротили, що все переплуталось та ще й до того так переклали, що я аж підскочив, коли прочитав, ніби то театральна дирекція зверталася з повідомленням про ширяєвські декоративні роботи до глядачів (замість — «наглядачів»!) — театрив³.

Про все це точно, без брехні, я друкую матеріал в третьому [номері] «Невы»⁴. Добре, що я себе таким чином перестрашував.

Тільки що повернувся з урочистого відкриття меморіальної дошки на Загороднім, 8 — на будинкові, де Шевченко жив у [В.] Ширяєва⁵. Іменно ця моя думка про відкриття дошки на Загороднім восторжествувала, і я радий, що попередив помилкове встановлення дошки на 9 лінії, 60 — то ж там, де Тарас ніколи не жив і де його чуть було не поселив навечно відомий Вам [М.] Моренець⁶. До речі, він учора знову доповідав в ІРАІ⁷ про своє відкриття відпускної (в який це раз!) і, звичайно, безбожно плував адреси Тараса. Я не хотів псувати урочистого засідання і промовчав. Але, мабуть, треба вже виступити в пресі.

Бувайте здорові, дорогий Юрію Олексійовичу. Мій щирий привіт і найщиріші побажання Ользі Олександрівні.

Ваш П. Жур.

10 березня 1961 року, в день 100-річчя з дня народження Тараса.

¹ Шевченкіана була подана у випуску «Ленинградской правды» від 10 березня 1961 р. Тут на с. 3 вміщено вірш Шевченка «Думи мої, думи мої...» у перекладі російською мовою В. Рождественського, статтю П. Журі «Борітеся, поборете», перекази про Шевченка у записі С. Нехорошева тощо.

² Жур П. У майстерні у Ширяєва // Радянська Україна. 1961. 3 берез. С. 3.

³ Там само. У статті подано: «23 травня 1836 року контора дирекції імператорських театрів сповіщала глядачів Александрінського, Михайлівського, Великого, Кам'яноострівного театрів про те, що “з 1 червня цього року виконання по театральній дирекції малярних робіт передано живописцеві Ширяєву строком на один рік”».

⁴ Жур П. Первый рисовальщик у Ширяєва. Новое о Т. Г. Шевченко // Нева. 1961. № 3. С. 204—205.

⁵ За адресою: Загородній проспект, 8, Шевченко проживав у 1832—1838 рр.

⁶ Моренець М. Деякі адреси і пам'ятні місця Шевченка в Петербурзі // Зб. праць 1-ої і 2-ої наук. шевченківських конференцій / АН УРСР; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; Відп. ред. Є. П. Кирилюк. Київ: Вид-во АН УРСР, 1954. С. 307.

⁷ ІРАІ — Інститут російської літератури Російської академії наук (Пушкінський дім).

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Пишу Вам прямо із редакції «Звезды»¹. Тільки що був у нас [П.] Студенцов² — показував автограф «Неофітів»³.

Я ручаюсь головою, що це не рука Шевченка, і якщо Ви цей автограф бачили в 1939 році, то Ви помилились. Це список, написаний рукою, мабуть, [М.?] Лазаревського чи [П.] Куліша.

Повторюю, що це не рука Тараса — його почерк я абсолютно точно знаю. Скажіть про це в Музеї⁴ і в Інституті ім. Шевченка⁵, щоб там не морочили собі голови. Список цей зараз в дуже занедбаному стані. Ніяких слідів реставрації на ньому немає. Список — невеличкий, саморучно зроблений зошит з поштового паперу — на 27 сторінок. На початку дата «5 березня 1857 р.», а в кінці — «8 березня 1857» і монограма: Т. Ш....ко».

Ось це і все. Обов'язково повідомте про це заінтересованих осіб.

Ваш П. Жур.

5 квітня 1961 р.

¹ «Звезда» — російський літературний журнал, який виходив із січня 1924 р. шість разів на рік, із 1927 р. — виходить щомісячно. У 1958 р. П. Жур призначений заступником головного редактора журналу. Цю посаду він обіймав понад тридцять років.

² Павло Миколайович Студенцов походить із родини, яка за свідченнями самого П. Студенцова, спілкувалася із Лазаревськими і від яких до Студенцових перейшов рукопис поеми «Неофіти».

³ Насправді ж йдеться про список «Неофітів», який 25 квітня 2019 р. був репрезентований на аукціоні Дому антикварної книги «В Никитском» (Москва) під № 106. Із окремими аркушами лота можна ознайомитися за посиланням: <https://ru.bidspirit.com/ui/lotPage/source/catalog/auction/5050/lot/94322>.

⁴ Державний музей Т. Г. Шевченка, нині — Національний музей Тараса Шевченка.

⁵ Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, нині — Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

Ваша експертиза для мене авторитетна, хоч і цілком несподівана. Я бачив рукописа давно. У мене є чимало фотоавтографів Шевченкових і я, пригадую, порівнював їх з «Неофітами». Тоді я прийшов до висновку, що це оригінал, а не список.

До Інституту я Вашу думку передав.

А як сприйняв її [П.] Студенцов? Для нього ж вона катастрофічна.

<...> Якщо маєте час — напишіть, прошу, про все докладніше.

Ваш Юр Меженко.

Київ.

1961.04.11.

Р. С. Будь ласка, пришліть мені свою фотокартку.

¹ Справа про список «Неофітів», який лєнінградець Студенцов вважав за автограф Шевченка. [Примітка П. Жура — Г. К.].

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Скоро ми вже знову побачимось: на початку серпня ми з дружиною їдемо у відпустку. Будемо в Києві, Чернігові, Корсуні. Неодмінно завітаємо до Вас на Велику Китаївську.

Я зараз почав уже переписувати свою роботу про Шевченка. Діла ще багато, але маю надію, що все піде значно скоріше, ніж до цього часу.

Недавно я купив хороший літографічний портрет Шевченка Фотія Красицького¹. Його розмір 70 x 50 см. Дуже оригінальна рама — по дереву — емаль на мотиви українського орнаменту. На портреті — вицвілим чорнилом дарчий напис рукою художника². Портрет дивиться тепер на мене зі стіни в моєму робочому кабінеті. Його придбав я по сигналу Іллі Михайловича³ в комісійному магазині на Невському напроти Публічн[ої] [бібліотеки]. Цікаво, що в шевченківські часи в цьому будинкові був книжковий магазин [Д.] Кожанчикова⁴. Робота датована 1906 р., а напис — 1907 р.

* * *

Скоро побачимось і наговоримось досхочу.
Отже — до швидкого побачення.

Завжди Ваш П. Жур.
27/VII.1961.

¹ Красицький Фотій Степанович (1873—1944) — український живописець і графік, внучатий небіж Шевченка по сестрі Катерині.

² Текст дарчого напису і доля літографічного відбитку 1906 р., що належав П. Журі, невідомі.

³ Ідеться про Зільберштейна Іллю Михайловича (1905—1988) — літературного критика, літературознавця, мистецтвознавця, колекціонера, засновника й редактора збірника «Літературна спадщина» (1931—1988).

⁴ Нині Невський проспект, 54. Крамницю Д. Кожанчикова, знайомого Т. Шевченка, видавця творів українських письменників, знали як «самый блестящий из всех петербургских магазинов. Он пользовался не только сочувствием образованной публики новых воззрений, но около него группировалась почти вся литературная пресса того времени» (Див.: *Баренбаум И., Костылева Н.* Книжный Петербург — Ленинград. Ленинград: Лениздат, 1986. С. 419).

* * *

Рідний Ю[рію] О[лексійовичу]!

Вітаємо Вас з Вашої батьківщини — з м. Чернігова¹. Вчора їздили в Седнів, ходили по стежках Тараса², милувались на чарівну Снов³. Чернігів буяє новими будовами, а Десна така ж прекрасна, як і до війни. Завтра виїздимо в Київ. А потім поїдемо в Корсунь-Шевченківський⁴.

Бувайте здорові. Привіт Вам від моєї Єлизавети Михайлівни⁵.

Ваш П. Жур.

¹ Дитинство і юність Ю. Меженка пройшли у Чернігові.

² Шевченко відвідував Седнів на запрошення А. та І. Лизогубів навесні 1846 р. і в березні 1847 р.

³ Річка, що бере початок у с. Сновське Брянської обл., РФ. Права притока Десни.

⁴ Нині районний центр Черкаської обл. Шевченко бував у Корсуні. Зокрема, у червні-липені 1859 р. відвідував родича Варфоломія Шевченка.

⁵ Дружина П. Журі.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

«Звезду» одержав — спасибі.

Рецензію Вашу прочитав з інтересом. Мені здається, що Ви правильно зробили, уникнувши якісної оцінки, бо книжка поганенька, не варта хвали, а ляяти її шкода, бо упорядник не завжди винен — бо були з гори певні настанови¹.

Ще одна справа pro domo sua².

Ви кажете буцім я вважаю, «что библиография шевченкианы к настоящему времени перевалила далеко за сто тысяч записей»³.

Можливо, що я колись випивши пляшку червоного цінандалі, таке й сказав, але в тверезому стані я гадаю, що «достигает почти 100.000 записей».

Ну, та це дрібниці — прошу Вас не ображатися на мій жарт.

Як посувається Ваша шевченківська книжка?

У мене все по старому. Я здається писав, що операцію на обох очах мені зроблено досить вдало. Останні дні поганувато себе почуваю через серце. Довелося навіть викликати лікаря. Тепер трохи відпустило.

Прошу Вас передати Лизаветі Михайлівні моє щире вітання.
Вас обіймаю.

Ваш Юр Меженко.
Київ.
1962.01.06.

¹ Очевидно, йдеться про рецензію П. Жура на бібліографічний покажчик (*Жур П. Відгук на кн.: Бойко І. З., Гімельфарб Г. М. Тарас Григорович Шевченко. Бібліографія бібліографії. 1840—1960. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 76 с. // Звезда. 1961. № 12. С. 209*). До видання увійшли лише вибрані джерела шевченківських покажчиків.

² Pro domo sua (лат.) — букв. «за свій дім», тобто на захист себе та власних інтересів.

³ *Жур П. Відгук на кн.: Бойко І. З., Гімельфарб Г. М. Тарас Григорович Шевченко. Бібліографія бібліографії. 1840—1960. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 76 с. // Звезда. 1961. № 12. С. 209.*

* * *

Дорогий Ю[рію] О[лексійовичу]!

Ви добре мене піддвіаєте з приводу 100 тисяч. Я, власне кажучи, ці 100 тисяч трохи сам придумав, аби згадати добрим словом про Вашу величезну працю. А прочитав я про ці 100 тисяч в «Збірнику праць 9-ої наук[ової] шевч[енківської] конференції». Там, на стор. 212 у [Ф.] Сарани¹, Вашого учня, сказано чорним по білому: «на час відзначення сторіччя від дня смерті поета обчислюватимемо її (тобто, шевченкіану — П. Ж.) в сто тисяч записів»². Отже, я не дуже то й перебільшив, як бачите, бо з дня 100 річчя того пройшло майже не рік. Так що не дуже то з мене кепкуйте. А пляшку червоного цинандалі ми з Вами вип'ємо влітку і знову щось добре придумаємо разом, як уже гарненько придумали (гм-гм!) і саму пляшку червоного цинандалі. [Курсив автора — Г. К.].

Свою книжку про Шевченка я закінчив (в другій чернетці)³. Тепер лежить вже у мене на домі. Скоро я приймусь її чистити. А потім найбільш цікаве те, що можуть ненароком украсти рецензенти, я надрукую задалегідь в поточній пресі, а тоді вже передрукую й віднесу в видавництво. Мабуть, так буде правильно?

В рідкі хвилини дозвілля перекладаю Шевченка⁴. До 150-річчя з дня народження опублікую ці переклади, змагаючись з деякими визначними перекладачами.

Дуже радий, що у Вас вдало пройшла операція. Це я бачу й по рядках Вашого листа. Бувайте здорові. Вам щирий і теплий привіт від Єлизавети Михайлівни.

Міцно тисну Вам руку, обіймаю й цілую.

Ваш завжди П. Жур.
11/І.1962.

¹ Сарана Федір Кузьмович (1921—1995) — український бібліограф і літературознавець, шевченкознавець, лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Шевченка (1980).

² *Сарана Ф. Стан і завдання бібліографії шевченкіани // Зб. праць 9-ої наук. шевченківської конференції / АН УРСР, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; відп. ред. Є. Кирилюк. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 212—218.*

³ Йдеться про «Шевченковский Петербург», який вийшов у світ у 1964 р.

⁴ П. Журю належать переклади поезій Лесі Українки, І. Драча, А. Малишка, М. Рильського, В. Сосюри, П. Тичини. Про які переклади творів Шевченка йде мова, невідомо.

* * *

Дорогий Ю[рію] О[лексійовичу]!

Надсилаю Вам ще фото для шевченкіани¹.

Про портрет [В.] Жуковського² я вже переглянув майже все, що є в літературі. І нічого не знайшов нового. Ви вже не турбуйтеся.

<...> Чи скоро вийде художня спадщина Шевченка? Щось дуже повільно вона випускається в світ божий³.

¹ Очевидно, ідеться про фото з мандрівки шевченківськими місцями.

² П. Жур, вивчаючи обставини проведення лотереї, організованої для викупу Шевченка з кріпацтва, зацікавився історією побутування портрета В. Жуковського пензля К. Брюлова. Із листа М. Новицького від 19 грудня 1961 р. (ЦДАМАМ України. Ф. 136. Оп. 1. Од. зб. 33. Арк. 1) шевченкознавець знав про статтю М. Мацапури «Портрет В. А. Жуковського пензля Т. Г. Шевченка», опубліковану у журналі «Вітчизна» за 1961 р. (№ 5. С. 173—179).

³ Томи 7—10 мистецької спадщини Шевченка із Повного зібрання творів у 10 томах з'явилися впродовж 1961—1964 рр. Над виданням, яке вперше представляло читачам малярські твори Шевченка, працювали В. Касян (відп. редактор), Б. Бутник-Сіверський, Я. Затенацький, М. Мацапура та ін. На відміну від літературної спадщини, вивчення малярських творів Шевченка розпочалося значно пізніше, що і стало однією із причин, які сповільнювали вихід у світ мистецьких томів.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Як ся маєте, як поживаєте?

Я закінчив роботу над «Шевченківським Петербургом». В жовтні буду в Києві і покажу, мабуть, Вам те, що я зробив.

В «Радянській Україні» чиновники набрали мою статтю¹ та так до сього часу й не спромоглися її надрукувати: так їм дорогий Тарас!..

Ну, тепер я вже такого не зроблю ніколи — щоб чиновникам в руки запопастися.

Недавно проглянув я роботу М. Ткаченка «Літопис життя і творчості»² Тараса. Книжка непогана, але й у ній чималенько є неточного (чого стоїть, наприклад, легенда про перебування Шевченка в лузькому маєтку Енгельгардтів — легенда, яку я розвіяв ще на 9-й науковій конференції³, а Ткаченко не взяв це до уваги).

Бувайте здорові.

До швидкого побачення.

Ваш П. Жур.
26/VIII.[19]62.

¹ Статтю «Дві лотереї. Нове про визволення Т. Г. Шевченка з кріпацької неволі» було опубліковано в газеті «Радянська Україна» за 7 жовтня 1962 р. (С. 3). У статті П. Жур встановив точну суму, яку внесла царська родина за портрет В. Жуковського — 1000 крб., подав інформацію про копію з портрета В. Жуковського пензля М. Бикова і як ймовірно — А. Морницького, повідомив про проведення ще однієї лотереї серед друзів Шевченка.

² Ткаченко М. Літопис життя і творчості Шевченка. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. 328 с.

³ Праця опублікована у збірнику 12-ї шевченківської конференції (*Жур П.* З біографії Шевченка 1831—1845 рр. // Зб. праць 12-ої наук. шевченківської конференції / АН УРСР; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1964. С. 126—164).

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Ми дістали ще піпольфену¹ й незабаром Вам його надішлемо.

«Звезду» з моїм матеріалом послано Вам, Мих[айлові] Ми[хайлови] чу і Федорові Кузьмічу². Технічне дівча наше переплутало адреси. Отже Ваш примірник попав або Мих[айлові] Мих[айлови]чу або Федорові Кузьмічу. Попрохайте, будьте ласкаві, [Ф.] Сарану розплутати цю рахубу. А, може, вже все з'ясувалось?

Я чекаю з Києва гранок свого «Петербурга молодого Шевченка». Щось вони забарились. Чи не «пересунули» мене на інший місяць? Трохи ще підожду, а там буду питати з [Л.] Вишеславського³.

Зараз мене захопила нова шевченківська тема. Хочу по-новому освітлити 1859 рік в житті Тараса — його подорож на Україну. Може, витанцюється щось на зразок художньо-документальної повісті⁴. Для цього треба буде мені з неділю попрацювати ще в Київських архівах та тижнів на два поїхати на свою Корсунщину⁵, що я і зроблю влітку.

Будайте здорові. Єлизавета Михайловна шле Вам і Катерині Єронимівні⁶ щирий привіт. Вітаю Вашу дружину і я. На все Вам добре.

Ваш П. Жур.
11/I.[19]63 р.

¹ Піпольфен — антигістамінний препарат. Призначають при алергії, інколи як снодійне, літнім людям — для підсилення дії знеболювальних.

² Тобто, шевченкознавцю М. Новицькому і бібліографу, літературознавцю Ф. Сарані. Очевидно, йдеться про статтю «Две лотереи (Новое об освобождении Т. Г. Шевченко из крепостной неволи)», подану в 12 номері журналу.

³ Вишеславський Леонід Миколайович (1914—2002) — поет, перекладач, літературознавець, головний редактор журналу «Радянська Україна» (у 1963 р. перейменовано на журнал «Радуга»).

⁴ Книжка під назвою «Третя зустріч. Хроніка останньої мандрівки Т. Шевченка на Україну» побачила світ у видавництві «Дніпро» у 1970 р.

⁵ П. Жур родом із с. Гарбузин Корсунь-Шевченківського району Черкаської області.

⁶ Скокан Катерина Ієронимівна (1920—1977) — бібліограф Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (нині — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України), опікувалася Ю. Меженком після смерті О. Готт.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

Дякую Вам дуже за надіслану «Радугу»¹ з початком Вашої прекрасної роботи. Зараз я дуже уважно прочитав її й помітив у ній «біле місце»: контракт з Шевченком було складено на 4 роки. Отже, він кінчався 1836 р. Ніхто з дослідників (в тому числі й Ви) не згадує за пролонгацію контракта. А цей акт дуже важливий, бо має безпосереднє відношення до Вашого тверджіння про ніби несподіваний уход Ш[евченка] від [В.] Ширяєва. Сьогодні пішов, а буквально на другий день Ширяєв відмовився від контракту. Чи мав Ширяєв юридичне право не відпускати Ш[евченка] і чому в цій всій історії нема й згадки про [П.] Енгельгардта?

Чи є у Вас які матеріали про це? Скажете, що я причепа? Справді, так воно і є.
Бувайте здоровенькі.

Ваш.
Київ. 1963.03.112².

¹ Жур П. Петербург молодого Шевченка // Радуга. 1963. № 3. С. 99—109.

² Лист друкується з чернетки Ю. Меженка (ЦДАМЛМ України. Ф. 365. Оп. 1. Од. зб. 85. Арк. 3).

* * *

Дорогий Ю[рію] О[лексійовичу]!

Я згадую про пролонгацію контракта між Ширяєвим і Шевченком, але називаю цей акт, згідно з законом, не пролонгацією, а перезаключенням. Я пишу (стор. 105): «Шевченко работал у Ширяева и по окончании четырехлетнего срока контракта. Значит, к 1836 году он был уже подмастерьем, и потребовалось перезаклучение контракта... Несомненно, такой договор с Ширяевым относительно Шевченка у Энгельгардта был...»¹.

Отже, це у мене не «біле місце». Може, треба сказати ясніше про два контракта? Про це я подумаю і в рукопису книги скажу точніше. У всякому разі Ваше зауваження мені буде корисне.

Чи чули Ви що-небудь про далекого потомка Шевченка Ольгу Андрееву Карлайз?

В лютому № (1963) американського журналу «Saturday review»² вміщено рецензію на книгу «Голоси в снігу: зустрічі з руськими письменниками» («Voices in the snow: encounters with Russian writers»), написану Ольгою Андреевою-Карлайз (Olga Andreyew Carlise), яка рекомендується як «внучка письменника Леоніда Андреева³ і віддалений потомок поета Шевченка»⁴.

Що це воно таке? Чи знають про потомка в Києві?

Бувайте здорові. Привіт Катерині Єронимівні.

Ваш П. Жур.
8/IV. [19]63 р.

¹ Жур П. Петербург молодого Шевченка // Радуга. 1961. № 3. С. 99—109. Чіткої відповіді у цьому питанні нема. Контракт Шевченка не розшукано (можливо, документ не зберігся). Згідно із академічною біографією, Шевченко міг бути законтракований до В. Ширяєва не на чотири, а на вісім років — саме на такий термін 5 травня 1832 р. В. Ширяєв уклав відомий дослідниками контракт із Н. Паршиним (Т. Г. Шевченко. Біографія. Київ: Наукова думка, 1984. С. 31).

² «Saturday review» — американський щотижневий журнал, який виходив впродовж 1924—1986 рр.

³ Андреев Леонід Миколайович (1871—1919) — російський письменник, драматург, зачинатель російського експресіонізму.

⁴ Бабуся Ольги Карлай (дружина Леоніда Андреева) — Олександра Михайлівна Велігорська (1881—1906) — онука Варфоломія Шевченка, родича Тараса Шевченка.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

За О. А. Карлай¹ ніколи нічого не чув. Мабуть, через те, що вони, треба гадати, з молодшого покоління. А от про те, що Леонід Андреев

вважав себе зв'язаним родом з Т. Г. Шевченком я колись чи то чув, чи то читав, не пригадую — було бо це дуже давно.

Ви не питаєте київських шевченкознавців, бо нема тут (крім як [Д.] Косарика² та почасти Л. Ф. Хінкулова³) аматорів на вигадані сенсації. Ви це бо у себе в Ленінграді маєте відомого фальсифікатора українсько-російських літературних зв'язків — тов. [Ф.] Прийму⁴.

Він з такою лакейською послушливістю, маючи неабияку ерудицію, намагається нав'язати дружбу двох літератур, що навіть з [В.] Белінського робить дворушника. Та й [І.] Айзеншток⁵ не проти таких «відкриттів».

Ці два шевченкознавці «корифеї» (я вже й не кажу про М. І. Моринця, бо той ладен в божевільниці⁶ шукати взаємозв'язків двох братніх народів), напевно, що візьмуться доводити що завгодно.

Гадаю, що навіть М. М. Новицький⁷, якого справедливо вважаю за шевченкознавця № 1, не знає нащадків Тарасових, бо його цікавить все, що було за Тарасового життя, і тут він неперевершений, а як розмножувалися Тарасові нащадки до того ж і не прості, а побічні, цим він не займається.

Я знаю в Москві одну жінку, яка кілька років тому просила мене допомагати їй знайти документальне підтвердження походження її роду від Шевченкової родини. Я, звичайно, не взявся за таке діло, бо трохи уявляв собі її родовід.

Чи не здається Вам, дорогий Петре Волод[имировичу], що «гражданская жена» Ш[евчен]ка не поодинокий факт, а досить поширене явище; тільки має воно багато нюансів. Пригадайте, що в зв'язку з сторіччям загибелі Пушкіна в Лен[інгра]ді в «гастрономи» № 1 (кол. Єлісеєва)⁸ був продавець ковбас, який під Пушкіна фарбував собі волосся і відростив собі бочки а la Пушкін; він був викапаній Ол[ександр] Серг[ійович] і заявляв, що він Пушкінського роду. Небіжчик (ім'я по б[атькові]) Яцевич⁹ перевіряв його родовід. А от нині забутий поет Тихон Чурилін¹⁰ (мій приятель по часу моїх студентських років) не жартома напрошувався в нащадки самому Наполеону і не спинявся перед тим, що це плямувало репутацію його прабабки.

Даруйте, що забалакався.

Київ, 1963.04.21. Бувайте здорові. Ваш.

¹ Ольга Карлай (в українському правописі усталася саме така форма прізвища; нар. у 1930 р.) — донька старшого сина письменника Леоніда Андреева — Вадима. Художник, літератор, журналіст, перекладач. У 1960—1970-х роках переклала й опублікувала англійською мовою «Архіпелаг Гулаг» О. Солженіцина.

² Косарик Дмитро Михайлович (справж. прізвище — Коваленко; 1904—1992) — український письменник, літературознавець, співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка у 1938—1952 рр. Вивчав перебування Шевченка в Україні, зв'язки із російськими діячами, перекази про поета.

³ Хінкулов Леонід Федорович (1912—1986) — український літературознавець, критик, перекладач, автор низки праць із шевченкознавства.

⁴ Прийма Федір Якович (1909—1993) — російський літературознавець, вивчав «Слово о полку Ігоревім», російську літературу XIX ст., зв'язки Шевченка з російською літературою та оточенням.

⁵ Айзеншток Ієремія Якович (1900—1980) — літературознавець, текстолог, учений секретар Інституту Тараса Шевченка у 1926—1931 роках. Праці І. Айзенштока присвячені історії української та російської літератур XIX ст.

⁶ У збірнику статей першої і другої шевченківської конференції М. Моренець у розвідці «Десять адреси і пам'ятні місця Шевченка в Петербурзі» назвав Анну Шарикову останнім коханням Шевченка та його нареченою (С. 309). П. Жур спростував це твердження у статті «З біографії Шевченка 1831—1845 рр.» (Зб. праць 12-ої наук. шевченківської конференції / АН УРСР; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1964. С. 131—132). Аргументовано заперечили трактування Шарикової як Шевченкової нареченої і пізніші дослідники — В. Смілянська, Н. Чамата, О. Боронь та ін.

⁷ Новицький Михайло Михайлович (1892—1964) — шевченкознавець, дослідник біографії Т. Шевченка і упорядник-видавець його творів.

⁸ Будинок торгівельного товариства «Брати Єлисеєви», відкритий у 1901 р., із 1920-х — гастроном № 1, відомий у СРСР широким асортиментом продуктів. Адреса — ріг Невського проспекту, 56 і Малої Садової вулиці, 8.

⁹ Яцевич Андрій Григорович (1887—1942) — мистецтвознавець, краєзнавець, пушкініст. Автор праць «Пушкинский Петербург» (1930), «Застройка Петербурга в XIX в.» (1943).

¹⁰ Чурилін Тихон Васильович (1885—1946) — російський поет-футурист, автор збірок «Весна после смерти» (1915), «Вторая книга стихов» (1918) тощо. Приятелював із О. Бриком, В. Маяковським, О. Пастернаком, В. Хлебніковим, М. Цветаєвою. Після смерті і до 1980-х років ім'я Т. Чуриліна майже не згадувалося.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!¹

Я поділяю Ваші думки відносно «нащадків» Тараса.

Тепер я поступово заглиблююся в тему третьої мандрівки Шевченка на Україну. Чи не могли б Ви мені, як це робили завжди, не сходячи, що називається з місця, повідомити, яка є друкована література про Смиренків?²

Зокрема, мене зацікавив той факт, що син Платона Лев був жонатий на якійсь Олені Олександрівні Уваровій³. Чи це не ті самі Уварови⁴, про яких і я пишу? Якщо це так, то тоді зразу стає зрозумілим, чому Тарас од Максимовичів⁵ поїхав у Городище⁶. Чи не знав він про Смиренків ще в Петербурзі од Уварових? Здається, ніхто з біографів і дослідників не писав про те, як, через кого познайомився Шевченко з Смиренками. А так просто говорилось: поїхав в Городище, та й все...

На все добре. Великий привіт Вам та Катерині Єрмиловні від Єлизавети Михайлівни. Катерині Єрмиловні — моє шанування.

Ваш П. Жур.

¹ Лист надійшов до Ю. Меженка 2 травня 1963 р., про що відомо із помітки адресата.

² Смиренки — рід промисловців-цукрозаводчиків, конструкторів і власників машинобудівних заводів, помологів, меценатів української культури.

³ Уварова Олена Олександрівна (1859—1906) — подруга дитинства Л. Смиренка, згодом його дружина.

⁴ П. Жур досліджував рід купців Уварових, з якими Шевченко познайомився у Петербурзі в 1840 р. Глава сімейства — Уваров Іван Олександрович (1777—1858) — купець другої гільдії, біржовий маклер. Сини Олександр (1815—1885) і Сергій (1816—1868) — на час знайомства із Шевченком були студентами відповідно юридичного і філософського факультетів університету. Теплі згадки про Уварових митець залишив у повісті «Художник» (Жур П. Петербург молодого Шевченка // Радуга. 1963. № 6. С. 123).

⁵ Тобто, історик, філолог, фольклорист Михайло Олександрович (1804—1873) і Марія Василівна (близько 1833 —?) Максимовичі — Шевченкові приятелі.

⁶ Городище — нині районний центр Черкаської обл. П. Жур, спираючись на біографію М. Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченко» (1882) вважав, що Шевченко міг відвідати Городище 26 червня 1859 р. (*Жур П.* Труды і дні Кобзаря. Київ: Дніпро, 2003. С. 366—367).

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

Мені відомо в зв'язку з Ш[евчен]ком і прізвище Уваров. Це той, кому Т[арас] Г[ригорович] подарував малюнок жіночої голівки¹. Нічого спільного цей Уваров, крім прізвища, з графами Уваровими² не має.

З Симиренком Ш[евченко] на мою думку, зазнайомився через [О.] Хропаля³. Так воно зі всього виходить. А коли так трапилося не знати.

В № 2 «Радянського літературознавства» за 1959 р. є змістовна стаття П. Білецького⁴. Якщо Ви її не знаєте, то раджу з нею познайомитися.

Не гнівайтесь, що забарився з відповіддю. Почуваю себе не дуже добре.

Ваш.

Київ. 1963.05.09.

¹ Малюнок «Жіноча голівка» Шевченко подарував Олександрові Уварову, сину І. Уварова.

² Ю. Меженко звертає увагу П. Жура на дворянський рід Уварових, до якого належав міністр народної освіти Сергій Семенович Уваров (1786—1855) — відомий посиленням проросійської ідеології під тезою «Православ'я. Самодержавність. Народність».

³ Хропаль Олексій Іванович (1813—1886) — службовець фірми Яхненків-Симиренка, помічник і родич Симиренків.

⁴ Білецький П. Матеріали до біографії Т. Г. Шевченка // Радянське літературознавство. 1959. № 2. С. 115—118.

* * *

Дорогий Ю[рій] О[лексійовичу]!

Я здав до видавництва свій «Шевченковский Петербург». <...>

Оце недавно знову потрапив у море архівних і інших матеріалів, шукаючи кінців закордонної мандрівки Шевченка. Моя робоча гіпотеза про те, що Тарас міг плисти на «Геркулесі»¹ капітана Тирінова², — відпала (мені пощастило бачити шканечний журнал цього пароплаву). Думаю, що Шевченко поплив на фінському пароплаві «Фінланд» 5 жовтня 1842 року, а повернувся з Ревеля³ (не допливши до Стокгольма і до «Датчини») — сухопуттям 16 листопада.

На все добре! Вітаємо всією сім'єю Вас і Катерину Єронимівну.

Ваш П. Жур.

[весна 1963 р.]

¹ «Геркулес» — перший у світі пароплав без балансира, тобто важеля, що служив для передачі руху поршня або рівномірного розподілу ваги. Про те, що Шевченко міг плисти на цьому пароплаві П. Жур писав у статті «Петербург молодого Шевченка» (Радуга. 1963. № 6. С. 123).

² Тирінов (Тирін, Тиранов) Сергій Петрович — капітан пароплава «Геркулес», йому В. Жуковський присвятив вірш «Тише, ветер, тише, волны!» (1838).

³ Нині Таллінн — столиця Естонії.

* * *

Дорогий Ю[рій] О[лексійовичу]!

Шевченко поїхав, власне кажучи, не за кордон, а в Ревель на каботажному судні, і тому закордонного паспорта йому було не треба. Фінський па-

роплав «Фінланд» ходив між Петербургом Ревелем, Гельсінфорсом, або і Стокгольмом. 5 жовтня на ньому в Ревель відплили 5 пасажирів, з яких невідомі тільки 2 (отже, можливо, Шевченко — один з тих невідомих). А в понеділок 16 листопада прийшов дилжанс з Ревеля — це збігається з тим, що писав про свою поїздку за кордон Шевченко [П.] Корольову 18 листопада 1842 р.¹

Тільки, пишучи про «Шведчину» і «Датчину», Тарас парубочому перебільшив. До Стокгольму він не доплив, а зняли його хворим в Ревелі, звідки він міг повернутись тільки сухопуттям, бо на 16 листопада всі балтійські порти припинили навігацію — замерзли. Про це я найближчим часом хочу написати².

До швидкого побачення.

Піпольфену дістанемо.

Привіт від мене і Єлизавети Михайлівни Вам і Катерині Єронимівні.

Ваш П. Жур.

4.VI.[19]63.

¹ Корольов Пилип Миколайович (1821—1894) — викладач фізики й математики в 2-й Харківській гімназії, випускник Харківського університету. Захоплювався творами Шевченка, деякі неопубліковані поезії знав зі списків. У листі Шевченко повідомляв: «Мене носив проклятутий пароход у Шведчину й Датчину. Пливши в Стокгольм, я скомпонував “Тамалія”, невеличку поему, та так занедужав, що ледви привезли мене в Ревель, там трошки очуняв...» (Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. Т. 6. Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. Київ: Наукова думка, 2003. С. 20).

² Жур П. Шевченковский Петербург. Ленинград: Лениздат, 1964. С. 175—177.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Спасибі Вам за добре слово про мій скромний труд. Книжка розходиться дуже добре¹. В письменницькій книгарні 800 примірників розкуплено в три дні. Тираж її мізерний² і, мабуть, усім бажаючим книжка в руки не попаде. От шкода! А чиновникам книготоргу і видавництва — горе мало...

Сьогодні я з [О.] Прокофьевим³ і [М.] Брауном⁴ їздили в Академію художеств, дивились, як відбудовується житло Шевченкове. Кімната вже вигорожена. Поставлена кафельна піч. Покладено балки під антресолі. Я з хвилюванням роздивлявся на сліди старих східців на стіні, з якої зняли штукатурку. 14 ступнів! Це ті ступні, по яким сховався Тарас, ці 14 ступнів він пройшов униз і впав на долівку вранці 10 березня 1861 року...

Музейні робітники скаржаться на Україну — звідти не надсилають потрібних експонатів. Хоч би там зробили копії палітри, мольберта та інших речей Шевченкових. А в Києві ніби то для цієї академічної меморіальної квартири Тараса⁵ готують лише фото...

Їздили ми сьогодні також по всьому Шевченківському Васильєвському острову. Були на вулиці Шевченка (бувша Семанська — поблизу Гавані)⁶. Нічого собі вулиця. На будинкові № 1 буде встановлена меморіальна дошка з текстом про Тараса⁷.

Крім того, на будинку №8 по 5 лінії (бувний будинок Костюрина), за моєю пропозицією, встановлюється меморіальна дошка з написом про те, що в цьому будинку були створені «Гайдамаки» і «Сон»⁸.

В Шевченківські дні мені доведеться виступити з повідомленнями про свої нові розшуки — в Пушкінському домі, в Музеї Некрасова і в Музеї історії міста⁹. Публікація про участь Тараса в революційному гуртку буде повторена, мабуть, в «Огоньке»¹⁰.

Чи було що-небудь цікаве про Шевченка в пресі останнього часу?

Ще раз спасибі Вам за теплі слова про мою роботу. Без Вас її не було б. Ваш приклад самовідданого служіння Тарасові завжди у мене перед очима.

Привіт від мене і Лізавети Михайловни Вам і Катерині Єронимівні.

Завжди Ваш П. Жур.

20/II.1964 р.

¹ Жур П. Шевченковский Петербург. Ленинград: Лениздат, 1964. 288 с.

² Наклад видання — 5000 примірників.

³ Прокоф'єв Олександр Андрійович (1900—1971) — російський поет і журналіст, громадський діяч.

⁴ Браун Микола Леопольдович (1902—1975) — російський поет, письменник і перекладач. Автор віршів «Тут жив Шевченко», «Шевченко», переклав поему «Варнак», посланіє «До Основ'яненка».

⁵ Музей-квартиру Тараса Шевченка відкрито 9 березня 1964 р. у відбудованій майстерні художника в Академії мистецтв, де жив і працював Шевченко у 1859—1861 роках.

⁶ Вулицю перейменовано 20 травня 1961 р., до 100-річчя від дня смерті Т. Шевченка.

⁷ На меморіальній дошці викарбувано російською і українською мовами: «Эта улица в 1961 году названа в честь выдающегося украинского поэта и художника Тараса Григорьевича Шевченко. Цю вулицю названо на честь видатного українського поета і художника Тараса Григоровича Шевченка».

⁸ Меморіальну дошку встановили того ж 1964 р. із текстом: «В этом доме в 1840—1844 рр. жил выдающийся украинский поэт, революционный демократ Тарас Григорьевич Шевченко. Здесь написаны поэмы “Сон”, “Гайдамаки”».

⁹ Нині — Інститут російської літератури (Пушкінський дім) РАН (Набережна Макарова, 4), Меморіальний музей-квартира М. О. Некрасова (Літейний проспект, 36), Державний музей історії Санкт-Петербурга (Олександрівський парк, 7, раніше — Петропавлівська фортеця).

¹⁰ Жур П. Адреса в Петербурзі... В Ленінграді виявлено нові матеріали про Т. Г. Шевченка // Рад. Україна. 1964. 7 лют. С. 3. Ті ж матеріали: Жур П. Петербургское подполье // Огонек. 1964. № 11. С. 12. У статті за матеріалами Державної бібліотеки імені М. Є. Салтикова-Щедрина (нині — Російська національна бібліотека) наведені свідчення члена петербурзької польської революційної організації польських офіцерів В. Г. Косовського про зустрічі Шевченка З. Г. Сераковським, З. Падлевським у 1858—1861 рр., активними учасниками польського повстання 1863 р.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

Спасибі Вам велике за все, що надіслали¹. Я давненько не писав Вам через повідь шевченкіани, яку не встигаю навіть просто переглянути, буквально в ній потопаяю. Та до того ж і почуваю себе зле. То прошу не вважати мене за нечемного. Я ж Вас дуже люблю.

Виявляється, що Ви знайомі з С. В. Беловим². Я знаю його лише заочно. З його листів виходить, що він мила людина.

В короткому часі до Ленінграда має поїхати Світлана Данилівна Попель³. Це молодий шевченкознавець. Її цікавлять списки Шевченкових творів. Вона знає [І.] Айзенштока і [Ф.] Прийму і знає те, що вони їй не допоможуть. Вона хоче знати в яких архівах і в яких фондах слід шукати списки. Ви текстологією не займаєтесь, але архіви знаєте добре, то я дозволив собі порадити їй звернутися до Вас. Простіть мені, що зробив це без попереднього погодження з Вами. Я б сам їй допоміг, та ніколи списками не займався.

Вітаємо Вас і Лизавету Михайлівну.
Бувайте здорові.

Ваш Юр Меженко.
Київ.
1964.04.05.

Р. С. Чи знаєте Ви, що помер М. М. Новицький.
Був з нього шевченкознавець №1.

¹ Очевидно, йдеться про медаль та запрошення, виготовлені з нагоди 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Вони мали б поповнити колекцію шевченкіани Ю. Меженка. У листі від 22 жовтня 1964 р. Ю. Меженко висловив намір повернути сувеніри, оскільки учений отримав власні примірники цих ювілейних пам'яток (ЦДАММ України. Ф. 136. Оп. 2. Од. зб. 46. Арк. 22).

² Белов Сергій Володимирович (1936—2019) — російський літературознавець, книгознавець, дослідник творчості Ф. Достоевського. У фонді № 365 (Оп. 1. Од. зб. 313) зберігається 16 листів С. Белова до Ю. Меженка від 26 вересня 1962 р. до 9 лютого 1965 р. та чернетки відповідей Ю. Меженка С. Белову (Од. зб. 17) від 4 жовтня 1961 р. до 16 лютого 1964 р.

³ Попель Світлана Данилівна (нар.1934 р.) — український літературознавець, співробітник відділу шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка у 1957—1966, 1994—2012 роках. Досліджувала списки поетичних творів Шевченка «Сон (У всякого своя доля)», «Кавказ», «І мертвим, і живим, і ненароде[н]ним...», брала участь у підготовці окремих текстів до Повного зібрання творів Шевченка у 6 (1964) та 12 томах (т. 1—3, 2001—2003), автор статей до «Шевченківської енциклопедії» у 6 т. (2012—2015).

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

В Москві зараз працює комісія по виробці нового російського правопису. Я написав Дм. Косаріку, як людині з огоньком, про те, щоб українські спеціалісти-мовники порушили питання відносно відміни українських прізвищ за [Я.] Гротом¹. Він сьогодні мені відповів щось невиразне. Вся надія у мене на Максима Тадейовича², якому я теж писав — про те саме. Я прошу Вас в розмовах з Вашими знайомими обговорити це питання — якраз час. Нехай люди пишуть в Москву, щоб комісія постановила нарешті відмінити українські прізвища на —енко по-людські, а не чорт зна як. Я певен в успіху таких демаршів.

Жаль Михайла Михайловича³. Про його кончину я взяв в той же день з телеграми [Є.] Шаблювського⁴ і [М.] Мацапури⁵. Його ім'я залишиться в науці про великого Тараса назавжди. Незавдовго до того, як піти від нас, Михайло Михайлович написав мені листа, в якому тепло

вітав мою книжку⁶. Він був людиною, яка втілювала в собі наше шевченкознавче сумління. Будемо гідні його любови, його приязні.

Зараз у мене дуже багато всякої редакційної роботи, і я з болем відчуваю, як мало часу залишається для розшуків про Тараса. Маю надію в травні побувати в Києві (якщо запросять) — отже швидко й побачимось в такому разі. Дуже хочеться поговорити з Вами, порадитись, обмінятись думками....

У нас вже потроху забирає силу весна. По Неві пливе крига. Дощик сіється нечасто. Вітру нема, і тепло. Частенько проглядає сонечко і під мурами Петропавлівки дикі ентузіасти нагулюють свіжий загар. Ніна пише, що у Вас в Києві теж весна. Приїду — побачу.

На все добре. Привіт Вам і Катерині Єронимівні від мене і Лізавети Михайлівни.

Завжди Ваш П. Жур.
18/IV.[19]64.
Ленінград

¹ Грот Яків Карлович (1812—1893) — віце-президент Академії наук, історик російської, фінської, шведської літератури, автор авторитетного у Російській імперії довідника «Русское правописание», який витримав 22 видання (1-ше вид. 1885). Я. Грот пропонував українські прізвища на -енко відмінювати. Наприклад, у Пашенка, с Шевченком (*Грот Я. Русское правописание: руководство, составленное по поручению Второго отделения Императорской Академии наук / 11-е изд. Санкт-Петербург, 1894. С. 26*). Це правило схвалював і мав намір застосувати П. Жур у праці «Шевченковский Петербург» (1964), про що відомо із листа шевченкознавця до Ю. Меженка від 5 вересня 1963 р. (ЦДАМЛМ України. Ф. 365. Оп. 1. Од. зб. 433. Арк. 55).

² Тобто М. Рильського.

³ Ідеться про шевченкознавця М. Новицького.

⁴ Шаблювський Євген Степанович (1906—1983) — літературознавець, шевченкознавець, директор Інституту Тараса Шевченка на поч. 1930-х років. За сфабрикованими звинуваченнями у причетності до Об'єднаного троцькістсько-націоналістичного блоку в 1935—1954 роках відбував заслання на Соловках у Мончегорському та інших таборах. Лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка (1979).

⁵ Мацапура Микола Іванович (1900—1974) — український мистецтвознавець, шевченкознавець, директор Державного музею Т. Г. Шевченка у 1944—1950 роках (нині — Національний музей Тараса Шевченка) та Літературно-меморіального будинку-музею Т. Г. Шевченка у 1953—1956 роках.

⁶ У ЦДАМЛМ України цього листа М. Новицького не виявлено.

* * *

29/IX.[19]64.

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Спасибі Вам за приємність, яку зробили Ви мені, надіславши рецензію з «України»¹. Шкода тільки, що в рецензію вкралась помилка (замість «Е. Барі» — «С. Бруні»²). Мабуть, нічого не вдієш — це так би мовити «издержки производства».

Д. Ф. Красицький³ пише мені, що мою книжку перекладає на українську мову Василь Костенко⁴. Що це за хлопець? Я читав, здається, непогані його статті до історії могили Шевченка.

Як чувається Ваша бібліографія видань творів Шевченка?⁵

А бібліографія [М.] Рильського у Катерини Єронимівни?⁶ Привіт Вам і Катерині Єронимівні від Лізавети Михайлівни. Ваш П. Жур.

¹ Герасименко В. Місто його слави // Україна. 1964. № 38. С. 8.

² Там само.

³ Красицький Дмитро Филімонович (1901—1989) — письменник і літературознавець, правнук К. Красицької — сестри Шевченка, директор Літературно-меморіального будинку-музею Т. Г. Шевченка у 1951—1953 рр.

⁴ Костенко Василь Кирилович (1929—?) — український літературознавець. Автор праці «Стежки до Кобзаря» (1964), статей «До історії могили Шевченка» (1959), «Митці на могилі Шевченка» (1968). Українською мовою книжка «Шевченківський Петербург» побачила світ у видавництві «Дніпро» у 1972 р. Прізвище перекладача не зазначено.

⁵ П. Жур запитує про покажчик видань творів Шевченка, над яким разом із колегами працював Ю. Меженко (Т. Г. Шевченко: бібліогр. покажчик (1917—1963) / Держком. ради Міністрів УРСР по пресі, Кн. палата УССР; уклад. М. Багрич; редкол.: Є. Кирилюк, Ю. Меженко, Ф. Сарана; вступ. ст. Ф. Сарана. Харків: Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1964. 156 с.).

⁶ К. Скокан присвятила бібліографії М. Рильського кілька статей, а також упорядкувала та видала ґрунтовний покажчик його праць і творів (М. Т. Рильський: бібліогр. покажчик, 1907—1965 / АН УРСР, ЦНБ; Уклад. К. Скокан; відп. ред. С. Крижанівський. Київ: Наукова думка, 1970. 520 с.).

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Ось Вам ще й фото з хутора Нови¹. Тепер у Вас є всі фото з моєї подорожі по Шевченківським місцям цього літа. Таких нема ні в Музеї, ні в інституті. Дуже неприємне вражіння справила на мене та байдужість, яку я спостерігав іноді там, де повинен бути тільки ентузіазм.

Спасибі Вам, дорогий ентузіасте, невтомний, вірний лицарю святого ордену Тараса за те, що Ви живете і робите сумлінно свою справу — з дня в день, з години — в годину.

На все добре!

Привіт Катерині Єронимівні.

Завжди Ваш П. Жур.
1/IX.1965 р.

¹ Ідеться про хутір Новь, який тепер у складі села Лифине Лебединського р-ну Харківської обл. Шевченко зупинявся в Нові на запрошення члена Харківського губернського комітету в справі підготовки селянської реформи поміщика Д. Хрущова у червні 1859 р.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!¹

У мене є листівка, видана ще до революції, на якій напис «Шевченко з приятелями»². Хто ці приятелі мені не відомо. Група з 5 осіб — в центрі Ш[евчен]ко. Ніхто, в тому числі Мих. Мих. Новицький, нікого встановити мені не міг. Єдине, що можна з певністю сказати, серед них нема [Г.] Честахівського³, бо обличчя останнього відоме з іншої листівки на якій сфотографовані Ш[евчен]ко і Честахівський удвох⁴.

Взагалі іконографія Шевченківська — це слабе місце і здається ніхто нею серйозно не займався⁵.

1965.10.07.

¹ Лист друкується з чернетки Ю. Меженка (ЦДАМЛМ України. Ф. 365. Оп. 1. Од. зб. 85. Арк. 11).

² Ідеться про фото 1859 р., виконане у петербурзькій майстерні Г. Денъера.

³ Честахівський Григорій Миколайович (1820—1893) — український художник, приятель Шевченка, автор спогадів про нього, супроводжував труну Шевченка під час перепоховання, занотував і змалював прощання з постом. На згаданій світлині він праворуч від Шевченка. Однозначної відповіді про усіх осіб, які позували для фото, немає. В. Яцюк вважає, що ліворуч від Шевченка — В. Лазаревський (сидить), прізвища крайніх не названо (*Яцюк В. Віч-на-віч із Шевченком: іконографія 1838—1861 років*. Київ: Балтія Друк, 2004. С. 96). Дослідники серед портретованих вказують прізвища братів О. та М. Лазаревських, П. Якушкіна. Листівку з цієї світлині було видрукувано у 1912 р., ймовірно, у Галичині (*Яцюк В. Не забудьте пом'янути... Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури 1890—1940*. Київ: Криниця, 2004. С. 54, 58).

⁴ Фото М. Досса, виконане в Петербурзі у 1860 р. Листівка із світлині з'явилася у серії Шевченкових фотопортретів, яку підготував київський видавець Гордієнко при журналі «Нива» у 1917 р. (*Яцюк В. Не забудьте пом'янути... Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури 1890—1940*. Київ: Криниця, 2004. С. 52, 58, 61). Як і попередня («Шевченко серед приятелів»), збереглася лише в поодиноких примірниках.

⁵ На сьогодні найбільше зусиль до вивчення іконографії Шевченка доклав В. Яцюк, автор праць: «Таїна Шевченкових світлин» (1998), «Віч-на-віч із Шевченком. Іконографія 1838—1861 років» (2004), «Шевченківська листівка як пам'ятка історії та культури. 1890—1940» (2004, 2008) тощо.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

<...>

У нас в Ленінграді теж весна. Ідуть дощі і снігу майже — край. Ми вже збираємося у відпустку, хоча вона і буде не раніше липня. Плануємо Крим. Поїдемо, мабуть, в Коктебель з онуком київським.

Я останніми днями добре попрацював в архіві. Знайшов дещо нового про Василя Павловича Маслова. Навіть виникло у зв'язку з цим бажання написати його біографію — вона ж нам майже невідома. А це все-таки славна людина — перший біограф Тараса.

Цікаво, хто писав про Маслова в УРЕ¹. Звідки взято, що Маслов помер 12 грудня 1880 р. Насправді це сталось 30 листопада. Хтось писав десь, що Маслов закінчив Київський університет. Це вигадка, бо Маслов вчився в Казанському університеті. Є легенда, ніби Маслов був заарештований...

Мабуть, я все-таки напишу біографію цього вірного лицаря ордену Тараса.

Бувайте здорові, дорогий Юрію Олексійовичу. Привіт Катерині Єронимівні — від мене і Вам обом — від Єлизавети Михайлівни.

На все добре.

Завжди Ваш П. Жур.
5/IV.[19]66.
Ленінград.

¹ Українська радянська енциклопедія: в 17 т. Т. 8. Лань—Машення / Гол. ред. М. Бажан; редкол.: І. Білодід та ін.; 1 вид. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1962. С. 528. Без підпису.

* * *

Дорогі Катерино Єронимівно і Юрію Олексійовичу!

Напишіть мені, чи є будь-яка література (і якщо є, то яка саме) про книговидавчу і книготоргівельну справу на Україні в 60—70 роках минулого сторіччя, зокрема про таких розповсюджувачів української книги, як [В.] Трунов¹, [П.] Лобко², [М.], [О.] Балліні³. Мене особливо цікавить [П.] Лобко — один з харківських друзів Шевченка. Він торгував українською книгою в Харкові, Лебедині, Змієві, Одесі, Києві і інших місцях України.

<...> Як здоров'я Юрія Олексійовича?⁴ Весь час я про це думаю і бажаю йому доброго здоров'я. Привіт від Єлизавети Михайлівни.

Завжди Ваш П. Жур.
19/I.[19]67 р.

¹ Трунов Василь Логвинович — книгяр у Полтаві у 1870-х роках, член полтавської громади, за прихильність до української культури перебував під наглядом поліції із 1863 р.

² Лобко Петро Олександрович (? — після 1886 р.) — випускник Харківського університету, видавав і поширював українські книжки (його накладом вийшов другий том «Народних оповідань» Марка Вовчка. — Спб., 1862), брав участь у діяльності недільних шкіл (*Жур II*. Третья зустріч. Київ: Дніпро, 1970. С. 213—214).

³ Баллін Микола Петрович (1829—1904) — засновник української і російської кооперативної діяльності. Власник книжкових магазинів у Харкові, Херсоні, Курську. Книгарні М. Балліна закрито в 1866 р. через розповсюдження заборонених книг. Наприкінці 1860 — поч. 1870-х років при Харківському споживчому товаристві з ініціативи М. Балліна діяло кооперативне видавництво, де було видрукувано підручники з математики, астрономії, календарі, книги про кооперацію. Мав намір видрукувати Біблію церковнослов'янською та українською мовами, «Маленьку енциклопедію» у 30 т. Справу М. Балліна підтримувала перша дружина О. Балліна (*Ковальчук В.* Микола Баллін і його просвітницькі видавничі проекти // *Вісник Книжкової плати*. 2012. № 4. С. 1—4).

⁴ Запитання П. Жура про здоров'я Ю. Меженка зумовлене тим, що на окремі із листів відписувала К. Скокан. Ю. Меженко надиктовував текст відповіді.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Щось давненько не одержував я від Вас листів. Як Ваше здоров'я?

9 березня ми в Ленінграді розпочинаємо щорічну традицію влаштувати урочисті збори в кімнаті Шевченка в Академії художеств, присвячені дню народження Кобзаря. Так само, як це робиться в квартирах [О.] Пушкіна і [М.] Некрасова. На першому такому засіданні виступаю і я. Отже, 9 березня я внесу пропозицію про створення «Шевченківської енциклопедії»¹. Цю свою думку я обговорював з рядом ленінградських літераторів і вчених. Всім дуже по душі вона, і ми напишемо листа на Україну. Нехай інститут літератури очолить цю роботу, а ми всі допоможемо. На світі є вже енциклопедії Шекспірівська, Гетевська, Бернсівська, Діккенсівська, Бетховенська, Дантівська. Чому ж не може існувати Шевченківська?

Зараз в Ленінграді вперше у нас готується Лермонтівська². Отже, можна позмагатись.

Як Ви про це думаєте?

Привіт Катерині Єронимівні, Федору Кузьмічу.

Завжди Ваш П. Жур.
3/III.[19]67.

¹ Копію листа за підписами І. Айзенштока, М. Брауна, П. Беркова, П. Жура, М. Комісарової, Ф. Прийми та О. Прокоф'єва, адресованого шевченкознавцям Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, П. Жур надіслав Ю. Меженкові у листі від 10 березня 1967 р. (ЦДАМЛМ України. Ф. 365. Оп. 1. Од. зб. 433. Арк. 97).

² «Лермонтовская энциклопедия», над якою працював Інститут російської літератури, вийшла у 1981 р., на кілька років пізніше за «Шевченківський словник: У 2 т.» (1976—1977).

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

Я до краю винен перед Вами. Де ж таки, листи залишилися без відповіді!

Винен! Та не тільки я сам, а й моя Паркінсова хвороба, а й усі її супутники. Особливо катаракта ока, через яку я вже й писати не годен.

Я мав конкретно відповісти на кілька Ваших запитань. На жаль, відповіді всі негативні. Книготорговців, які б у ХІХ віці продавали українську книгу, я не знаю. Вона, власне книга, була. Та продавали її на рівні з російською і не рекламували її, мабуть, як малоросійську. Я спеціально ніколи не займався історією книготоргівлі. Проте перегорнув не одну тисячу сторінок бібліотечних та бібліографічних каталогів і журналів і нічого потрібного Вам не бачив.

Друга справа про присудження Шевченківської премії. До Комітету своєї рекомендації я не надсилав ось з яких міркувань.

Мені відомо, що премії розписані на кілька років наперед, погоджено черговість в високих інстанціях і навіть смерть кандидата ту черговість не порушує. Думка та оцінка окремих осіб (особливо таких незначних, як я) жодного впливу не мають.

Підготовляти ґрунт для рішення Комітету треба заздалегідь і слід починати з впливових установ та організацій.

За такої ситуації, особливо коли голос подається в останні хвилини перед опублікуванням, ніяких наслідків голос не матиме.

Ваша ідея створення «Шевченківської енциклопедії» дуже вдала. Єдине, що я можу в цій, як сказав би Тарас Григорович «благородній справі», зробити — це глибоко з жалем зітхнути, бо сам взяти участь не матиму фізичної змоги.

Я втратив працездатність на всі 100%.

Бувайте здорові і не гнівайтесь на старого інваліда.

Передайте Лизаветі Михайлівні моє щире привітання.

Ваш Юр Меженко.

Київ.

1967.03.16.

* * *

Дорогий Юрію Олексійовичу!

Сьогодні одержав повідомлення з «Дніпра»: мою «Третю зустріч» введено до плану випуску. Замість іменного покажчика пропонують «всі маловідомі імена в примітках з короткою характеристикою». Я думаю, що все ж таки треба — іменний покажчик і буду на цьому настоювати.

Як Ви думаєте про це?

<...> На все добре! Поклон Федору Кузьмічу¹.

Ваш П. Жур.
20/I[19]69.

¹ Бібліографу Ф. Сарані.

* * *

Дорогий Петре Володимировичу!

Тільки круглий дурень, який сам ніколи не користувався книгами для наукових довідок, може гадати, що підрядні примітки про вибраних осіб можуть замінити покажчик імен.

На жаль, буває так, що такий дурень опиняється на відповідальній посаді у видавництві і намагається зробити й свій «внесок» у доручену йому справу.

Хто буде встановлювати, яке ім'я менше відоме, а які більше? Який критерій буде покладено в основу? Якого характеру і змісту матимуть ті підрядкові примітки?

Як приклад можна взяти вигаданий випадок. Брати Лазаревські — які з них більш і хто менше відомі? І кому відомі? Я гадаю, що мало знайдеться сміливців, які б наважилися взяти на себе відповідальність за такий розподіл.

Та й взагалі покажчик імен і підрядкові примітки зовсім різні речі і можуть співіснувати в тій самій роботі, бо природа їх і призначення різна.

Дуже шкодую, що здоров'я не дозволяє мені написати на цю тему пару статей до «Друга читача»¹.

Обіймаю Вас. Юр Меженко.

Київ.
1969.01.25.

¹ «Друг читача» — українська газета 1960—1992, 2004—2011 рр., яка інформувала про стан українського книговидання. На сторінках газети друкувалися також літературно-критичні статті, анонси подій, пов'язані з книговиданням та літературою. Із 2011 р. існує тільки в онлайн-версії.

*Переднє слово,
підготовка текстів
та коментарі Галини КАРПІНЧУК*

Отримано 24 грудня 2019 р.

м. Київ